

Lars Bergström
och Åke Löfgren

Referat av diskussionen den 31 oktober 1960

(1) Diskussionen inleddes av professor Hedenius som tog upp något som inte berörts i inledningsartiklarna nämligen frågan om *värderingarnas* roll i vetenskaperna och särskilt då i historieskrivningen.

En historievetenskaplig framställning består av beskrivningar av verkligheten i förfluten tid, och det är då oundvikligt att författaren gör ett visst *urval* av möjliga beskrivningar. Detta urval sker utifrån vissa, medvetna eller omedvetna, värderingar. En del av dessa värderingar eller urvalskriterier är allmänt accepterade (till exempel strävan efter enkelhet i varje vetenskap), andra är mer individuella (till exempel Poppers strävan att hos Platon betona sådant som har intresse för en diskussion av moderna fascistiska idéer), men de är alltid subjektiva. Även vissa andra subjektiva drag gör att uppfattningen av historiskrivningen som skön konst – snarare än en vetenskap – har visst fog för sig.

Ett viktigt och legitimt kriterium på urvalet är att man väljer sådana beskrivningar som är intressanta – särskilt då i förhållande till våra nuvarande värderingar. Om man alltså anser sig hitta överensstämmelser mellan Platons *Staten* och modern fascism, som Popper gör, så är det även ur vetenskaplig synpunkt fullt legitimt att påpeka det. Däremot måste man, ansåg professor Hedenius, fördöma vissa schablonartade betraktelsesätt (det som Nietzsche kallade ”bildningsfiliströst”), som går ut på att undvika det explosionsartade, och utsläta upprörande drag i sitt stoff. Men annars måste subjektiva värderingar, även om de inte är allmänt accepterade, få vara tillåtna i historieskrivningen, bara man gör dem helt explicit.

Mot denna uppfattning invände professor Lindroth på vissa punkter. Han menade att det i de historiska vetenskaperna finns en *objektiv* urvalsprincip, nämligen att framför allt behandla sådant som rent historiskt haft stor spridning, intensitet eller betydelse. Han menade också, att historikern framför allt borde uppmärksamma det som den behandlade tidens människor själva hade upplevt som väsentligt. Med för snäva urvalsprinciper kan, menade han, resultatet inte kan kallas historia,

och att *endast* ta upp sådant som intresserar samtiden är en alldeles för primitiv historisk metod.

Professor Düring höll med om att även inte allmänt accepterade värderingar är legitima i vetenskapliga framställningar, men påpekade att detta inte bör utesluta en strävan efter objektivitet. Poppers framställning till exempel är objektivt felaktig: han tar inte tillräcklig hänsyn till fakta. Han har, som professor Tigerstedt senare påpekade, helt okritiskt övertagit sin syn på Platon från vissa tyska "fascistiska" tänkare från sekelskiftet, och endast värderat honom på motsatt sätt.

Professor Wedberg kunde inte inse, varför historikern skulle ha någon skyldighet att tillämpa just de av Lindroth angivna urvalsprinciperna: den historiska "betydelsen" och gångna tiders egna värderingar. Var går egentligen gränsen mellan det historiskt förgångna och det historiskt närvarande, frågade han. Gränsen är obestämd. Skulle professor Lindroth mena, att hans urvalsprinciper måste tillämpas även vid studiet av samtidens idéer? Om icke, varför träder principerna i kraft just när vi passerar den obestämda gränsen till det definitivt förgångna? En konsekvent tillämpning av Lindroths principer skulle också kunna leda till uppenbart groteska resultat. Newton lär ha ansett sina alkemistiska experiment vara mer betydelsefulla än sin mekanik, men inte kan detta få normera den moderna vetenskapshistorikerns syn på Newton. Den "historiska betydelsen" kan knappast vara ett så objektivt kriterium som Lindroth tycktes mena. En företeelse har förmodligen större "historisk betydelse", ju fler verkningar den haft. Men det totala antalet verkningar kan vi väl aldrig räkna. Vad vi kan räkna, är på sin höjd antalet av de verkningar, som vi själva *enligt någon värderingsprincip* betraktar som "intressanta", "viktiga". Även om det skulle vara riktigt att de av Lindroth utpekade urvalsprinciperna nuförtiden är allmänt accepterade inom "historisk forskning" – något som med skäl kan betvivlas – så följer ju inte därav att det inte skulle kunna finnas helt andra, lika fruktbara eller fruktbarare sätt att bedriva historisk forskning. Att vilja låsa fast historisk forskning vid den eventuellt nu rådande metodologiska situationen är orimligt.

(2) I sitt första anförande framhöll professor Lindroth vidare att filosofihistoria helt och hållet bör vara historia, det vill säga, helt underordna sig historiska metoder. Han menade att professor Wedberg i sin filosofihistoria tillämpar en metod som visserligen är värdefull i och för sig, men den är inte historisk. En filosof som skriver filosofins historia går utanför sitt legitima område. Att kunna för mycket om det ämnes aktuella status vars historia man skriver kan ofta vara farligt.

Med "historisk metod" menade då professor Lindroth ungefär det som professor Wedberg menat i sin inledningsartikel plus en viss vördnad inför det förgångna plus åtminstone en strävan att avstå från subjektiva värderingar. För att stödja sin tes om att en fackman inte bör skriva sitt eget ämnes historia framsatte han en hypotes om ett att en konstnär eller medicinare troligen skulle låta sin egna värderingar av tidigare epoker och teorier alltför mycket påverka framställningen i en konsthistoria respektive medicinhistoria, och att resultatet skulle ge en alltför skev historisk bild. Om exempelvis en expressionistisk målare skulle skriva en konsthistoria, så skulle han antagligen ägna oproportionerligt mycket utrymme åt att diskutera El Greco.

Mot denna tes att en filosof inte bör skriva filosofins historia invände professor Düring att jämförelsen med en konstnär eller medicinare som skriver sina respektive ämnens historia är ohållbar.

(3) Professorerna Düring och Wedberg hade ju redan i varsin inledningsartikel redogjort för sina viktigaste åsikter i ämnet, och de ägnade därför sina inledningsanföranden framför allt åt att vidare utveckla dessa och åt att kommentera de åsikter som framfördes av professorerna Hedenius och Lindroth.

Professor Düring hävdade, liksom i sitt PM, att det finns en saklig kontinuitet i filosofins historia varpå Aristoteles ställning till sina föregångare är ett gott exempel. Detta innebär att tidigare filosofiska teorier har ett intimt samband med den samtida filosofin och att därför den filosofiskt bildade har möjligheter att förstå tidigare tänkare som den filosofiskt oskolade ofta saknar. Så har till exempel en filosof möjlighet att se implikationer av tidigare tänkares system som dessa ej var medvetna om. Alltså kan metoder som Wedbergs vara mycket fruktbara i en filosofi-historia.

Professor Düring accepterade mycket i professor Lindroths synpunkter, men betonade starkare än denne att det ideal som han skisserade för en historiker inte existerar; även de historiskt-filologiska metoderna kan ofta vara ganska osäkra. Ett viktigt problem är exempelvis hur tillförlitlig en filosofis redogörelse för sina föregångare kan vara. Beträffande Aristoteles har ju åsikterna på denna punkt varierat. Diehls accepterade Aristoteles som en säker historisk källa under det att Cherniss skarpt kritiserat hans tillförlitlighet. Professor Düring menade dock att denna kritik var betydligt överdriven, eftersom Aristoteles i sina skrifter ofta explicit talar om när framställningen skall betraktas som ett referat och när den bör ses som en interpretation utifrån vissa synpunkter i hans egen filosofi.

Bägge dessa metoder – referat och interpretation – är alltså fullt legitima bara de framställningsmässigt hålls isär.

(4) Professor Wedberg började med att kritisera professor Lindroth's tes om att filosofihistoria är en rent historisk disciplin. Denna kan väl ses som en normativ definition och det är ju inte alldeles säkert att det är den mest fruktbara, även om det är klart att historiska metoder också är viktiga.

Vidare påpekade han att det fruktbara i att en modern filosof intresserar sig för filosofins historia ofta överskattas, även om det också finns flera moderna filosofiska problem (till exempel de som rör begreppet "analytisk sats") som vinner på att ses i sitt historiska sammanhang. Dessutom skulle det säkert vara fruktbart att studera tidigare tänkares motiv för sitt tänkande, alltså filosofin som *livsform*.

Han betonade också – i motsats till professor Lindroth – att kunskaper i modern filosofi är önskvärda vid filosofihistoriska studier, på samma sätt som till exempel kunskaper i galilei-newtonsk mekanik är önskvärda vid studier av Aristoteles mekanik. Bland annat kan man då upptäcka många intressanta oklarheter i tidigare filosofers tänkande – distinktioner som inte gjorts, sammanblandningar av olika problem, etc.

(5) En del av diskussionen kom att röra problemet om huruvida filosofihistorikern bör diskutera *sanningsvärdet* hos de teorier han behandlar. Professor Hedenius, som tog upp problemet, menade att teoriernas sanningshalt är av stor vikt och bör diskuteras även i rent historiska framställningar.

Professor Lindroth hävdade däremot att sanningsvärdet hos teorierna inte är av primärt historiskt intresse i och för sig, men att det naturligtvis bör redovisas om det spelar någon historisk roll. Detta begrepp, "historisk roll", diskuterades sedan av professor Segelberg som menade att en teoris historiska roll kanske kunde tänkas innefatta även dess verkningar i vår tid och att det då delvis är filosofens sak att fastställa dessa.

Även professor Wedberg kom in på detta problem och påpekade att det åtminstone finns två starka skäl för att filosofihistorikern bör diskutera de behandlade teoriernas sanningsvärde. Dels är det nämligen ofta mycket svårt att upptäcka falskhet, inkonsistens, etc., i filosofiska teorier och dels tenderar filosofiska teorier och åsikter – bland annat just på grund av denna svårighet, men också på grund av problemens natur – att om och om igen dyka upp på nytt under tidernas lopp. Det är alltså pedagogiskt lämpligt att utförligt diskutera teoriernas sanningshalt.

De filosofiska teorierna skiljer sig, menade han, i dessa avseenden från sådana andra teorier, som till exempel de medicinska, och detta utgör ett ytterligare skäl för att professor Lindroths jämförelse mellan dessa olika typer av historieskrivande är missvisande och att filosofins historia lämpligen kan behandlas av en filosof.

(6) Ett annat problem, som togs upp mot slutet av diskussionen, var frågan om hur filosofihistorikern bör bete sig när han i de olika filosofiska texterna stöter på *oklarheter*, och vilken roll *tolkningar* i dessa fall bör ha i hans arbete.

Professor Ofstad menade att man, så snart man vill gå utöver ett rent citerande av texter – medvetet eller omedvetet – måste göra *interpretationer*, och detta inte endast då det gäller filosofiskt material. Till och med själva valet av citat kan innebära en interpretation, om det nämligen är ett större och mer komplicerat textmaterial man väljer citaten ur. Problemet kan därför inte bli *om* vi skall göra tolkningar av texterna (eftersom forskningsarbete bör innebära mer än citering) utan *vilka* tolkningar som bör accepteras.

Det kan naturligtvis sägas att man bör välja den ”riktiga”, den objektiva tolkningen. Men ju noggrannare man studerar intressanta filosofiska texter desto svårare tycks det bli att komma fram till en sådan enda interpretation. Vanligen får ens utsagor en hypotetisk form: ”*Om* författaren menat det och det, så . . .”, och det kan finnas många olika kriterier som allt efter den speciella situationen blir relevanta vid valet mellan skilda sådana hypotetiska utsagor. Det vore viktigt att närmare undersöka dessa möjliga kriteriers fruktbarhet i relation till skilda forskningsmål och textmaterial.

Till detta anmärkte professor Lindroth att de filologiska och idéhistoriska metoderna vore säkrare än de filosofiska när det gäller att reda ut oklarheter och att de oklarheter som inte kan klaras upp med dessa metoder borde få stå kvar. Vi bör inte framställa en författare som klarare än han verkligen var.

Vi bör dock, menade fil. kand. Åke Löfgren, göra en distinktion – så långt det är möjligt – mellan oklara uttryckssätt och oklara tankegångar; de förra behöver inte nödvändigtvis förutsätta de senare. Just som vi – bland många möjliga målsättningar – väljer att så objektivt som möjligt framställa den filosof som vi sysslar med, kan vi i vissa situationer (till exempel då vi sysslar med ”stora” filosofer) ställas inför ett slags dilemma: antingen går vi aldrig utöver vad texterna tillåter oss och framställer kanske då filosofen som ytligare än han verkligen var, eller också rekonstruerar vi, just på grund av vår önskan att göra honom rättvisa, möjliga

mer precisa tankegångar, som emellertid ej *helt* kan stödja sig på texterna och därför löper en viss risk att vara felaktiga.

Detta gäller de fall där vi tror att filosofen trots sitt uttryckssätt haft vissa klara tankar, och det är ju ingalunda i alla tillfällen som vi är berättigade till en sådan tro. Men det gäller även i dessa andra fall att vi inte kan veta att hans tankegångar var oklara förrän vi gjort försök att interpretera och rekonstruera dem – och misslyckats.

Enligt professor Hedenius erfarenhet fanns det dessutom många exempel på oklarheter som inte upptäckts av filologer som saknat filosofisk utbildning och detta trots att de kunde lösas just genom filologiska metoder.

Ytterligare en del oklarheter sammanhänger med svårigheter i fråga om översättning, påpekade professor Düring. Det vore en uppgift för svenska filosofer att skapa uttryck som hade samma lämplighet och preciseringsnivå som grundspråkets och inte i stället än mer förvärrade dettas eventuella oklarheter.

Professor Wedberg nämnde, att det talas så mycket om att filosoferna försöker uttrycka de gamla filosofernas åsikter på ett klarare sätt än dessa själva gjort. Man glömmer lätt bort det förhållandet att historiker och filologer utan filosofisk skolning så ofta råkar ut för fataliteten att göra motsatsen: att vid tolkning ersätta ganska klara originaltexter med mycket oklara utläggningar och referat. Som ett exempel nämnde han Cherniss som i sin kritik av Aristoteles filosofihistoriska tillförlitlighet enligt Wedbergs mening icke sällan lyckades förvandla platonska textställen med en klar innebörd till gallimatias.

Vidare ansåg Wedberg att det var ytterligt komplicerat – mer än vad som kanske vanligen anses – att ta reda på vad en filosof faktiskt menat. Vi finner i filosofihistorisk litteratur ofta uttalanden både av typen ”Filosofen F sade: ’...’” och av typen ”Filosofen F ansåg att ...”. Att komma fram till ett sant uttalande av den första typen är redan det ofta svårt, särskilt om vårt material är magert, men här är historisk-filologiska undersökningar av stor relevans och fruktbarhet. Att verifiera utsagor av den andra typen erbjuder emellertid svårigheter av en helt annan grad. Här är det inte enbart svårt att med tillräcklig visshet fastställa relevanta fakta, utan svårigheten ligger nästan lika mycket i att själva begreppsbildningen – ”F anser (ansåg) att p” – är alldeles otillräckligt fixerad till sin innebörd. Det är mycket obestämt vilka fakta som fordras vara förhanden för att en sådan utsaga skall anses korrekt.